

Παλαιοχριστιανικός ναός με ψηφιδωτό δάπεδο στη Λιβαδειά (οδός Σπυροπούλου)

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΑΡΙΑΣ

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Εφορεία Αρχαιοτήτων Βοιωτίας
Τμήμα Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων και Μουσείων

ΛΙΒΑΔΕΙΑ 2019

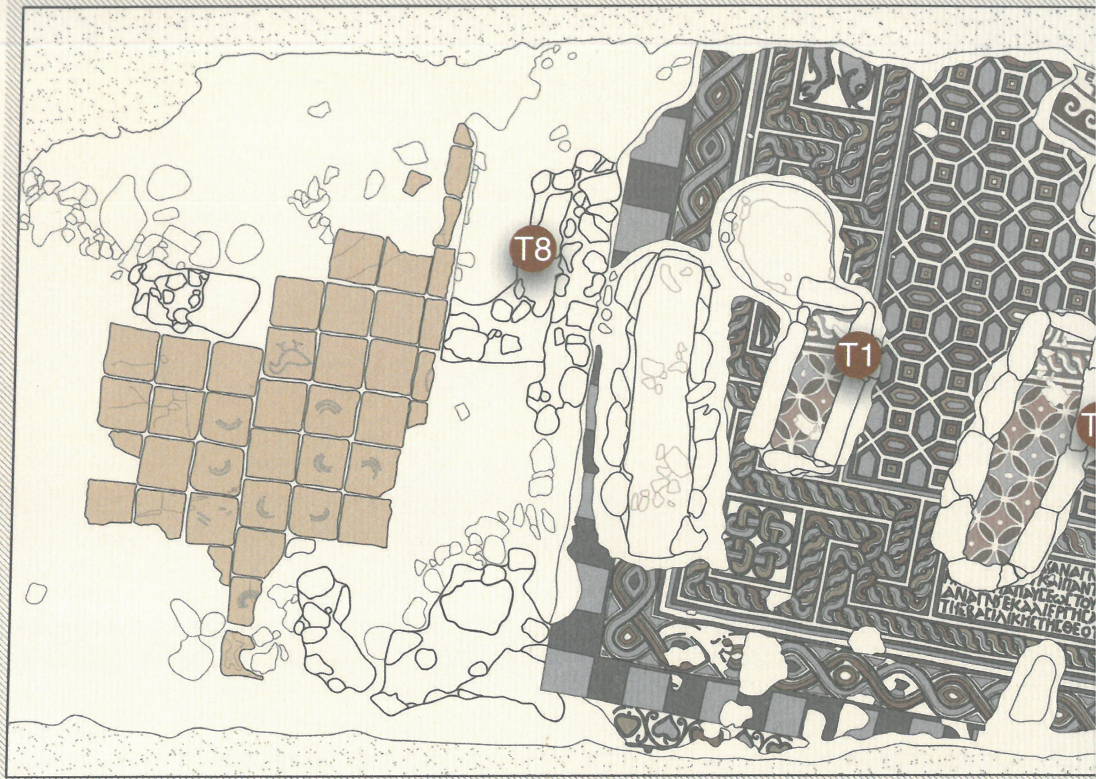
Γτον αρχαιολογικό χώρο της οδού Σπυροπούλου στην πόλη της Λιβαδειάς, ήρθαν στο φως αρχιτεκτονικά λείψανα οικοδομήματος των παλαιοχριστιανικών χρόνων (4^{ος} - 6^{ος} μ.Χ. αι.) που διατηρείται αποσπασματικά και σώζει τουλάχιστον τρεις κύριες οικοδομικές φάσεις. Το κτήριο αποκαλύφθηκε κατά τις εργασίες αναβάθμισης του δικτύου ύδρευσης της πόλης της Λιβαδειάς από τη ΔΕΥΑΛ, τη δημοτική εταιρεία ύδρευσης - αποχέτευσης, μετά από σωστική ανασκαφική έρευνα, που πραγματοποίησε η τότε αρμόδια για την περιοχή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, η 23^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Το 2018 η Εφορεία Αρχαιοτήτων Βοιωτίας, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδος «Στερεά Ελλάδα 2014-2020», υλοποίησε τη μελέτη ανάδειξης του χώρου, που συντάχθηκε από την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Λεβαδέων.

Το σωζόμενο δρομικό κτήριο (βασιλική;) έχει κατεύθυνση Α-Δ και φαίνεται να συνεχίζεται στα ανατολικά κάτω από τον σύγχρονο οικοδομικό ιστό της πόλης. Ο κεντρικός του χώρος κοσμεύεται με ψηφιδωτό δάπεδο, που ορίζεται από δύο παράλληλους συμπαγείς και καλής κατασκευής τοίχους. Δεξιά και αριστερά του κεντρικού χώρου αναπτύσσονται δύο επίσης δρομικοί χώροι, που καλύπτονται από δάπεδα με πήλινες πλάκες και ίσως έχουν οικοδομηθεί μετά την ανέγερση του αρχικού κτίσματος με το ψηφιδωτό δάπεδο.

Στο ανώτερο επίπεδο του αρχαιολογικού στρώματος ερευνήθηκαν εννέα συνολικά τάφοι (οκτώ κιβωτιόσχημοι και ένας καλυβίτης) που περιείχαν ταφές και ανακομιδές λειψάνων με ελάχιστα κτερίσματα. Οι νεκροί ήταν στραμμένοι στην ανατολή κατά τον χριστιανικό τρόπο ταφής και είχαν τα χέρια σταυρωμένα στο στήθος.

Οι τάφοι, κατέστρεψαν το ψηφιδωτό δάπεδο του κεντρικού χώρου αλλά και παλαιότερο υποκείμενο ψηφιδωτό δάπεδο. Για την κατασκευή τους έχουν χρησιμοποιηθεί αργοί λίθοι και πιθανώς οικοδομικό υλικό της βασιλικής, όπως το λίθινο κατώφλι στην παρειά του τάφου 1.

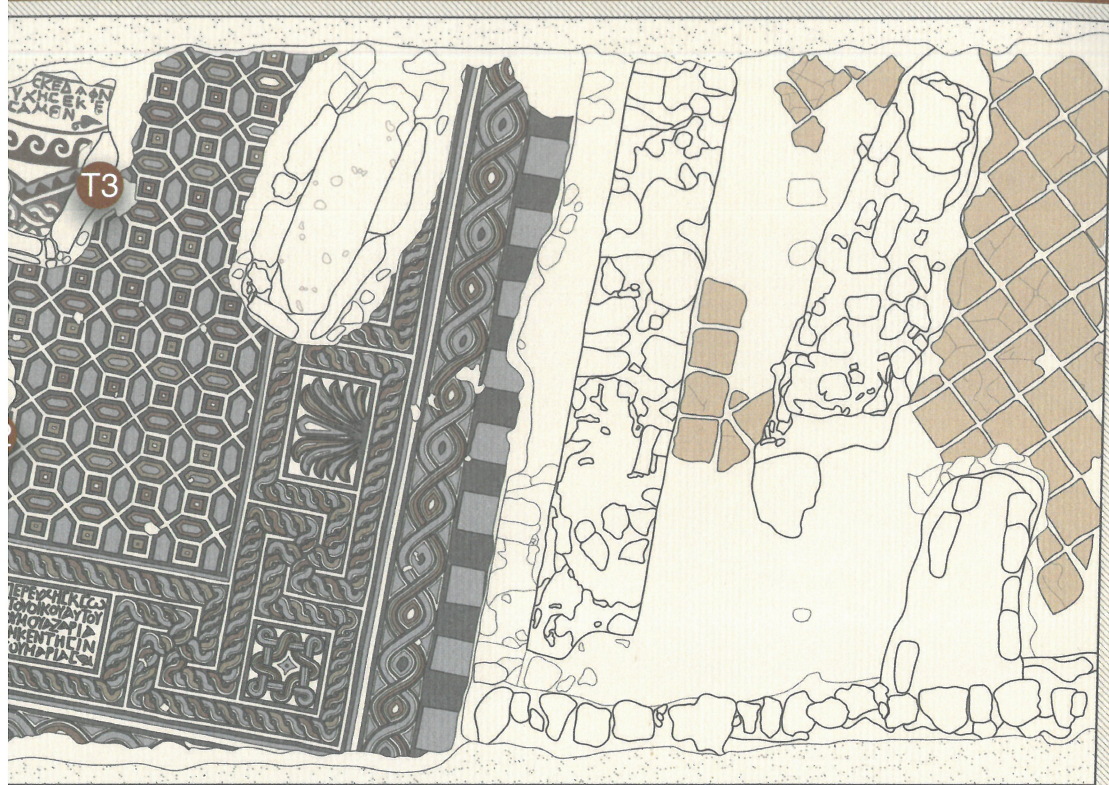
Κάτοψη παλαιοχριστιανικού ναού με ψηφιδωτό δάτ

Το εξαιρετικής τέχνης ψηφιδωτό δάπεδο του κεντρικού χώρου είναι διακοσμημένο κυρίως με γεωμετρικά θέματα, χαρακτηριστικά δείγματα της ψηφιδογραφίας του τέλους του 5^{ου} και των αρχών του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα, που απαντούν σε βασιλικές του ελλαδικού χώρου, αλλά και στις παλαιοχριστιανικές βασιλικές της Βοιωτίας, όπως σε αυτές του Διστόμου και της Αντίκυρας.

Ο ψηφοθέτης, άρτια καταρτισμένος τεχνίτης, συνεχιστής μιας ακμάζουσας τέχνης των ψηφιδογράφων της περιοχής, έχει αποδώσει το θέμα του σχεδόν ζωγραφικά, χρησιμοποιώντας μια χρωματική παλέτα, στην οποία κυριαρχούν το λευκό, το γκρι, το μπλε, το γαλάζιο, το σκούρο κόκκινο και η ώχρα.

Το κεντρικό διακοσμητικό θέμα δημιουργείται από οκτάγωνα που συμπλέκονται μεταξύ τους, στο εσωτερικό των οποίων σχηματίζονται τετράγωνα. Μια πλατειά ταινία με αλυσειδή πλοχμό, σε μια ιδιότυπη διάταξη μαιάνδρου πλαισιώνει το κεντρικό θέμα. Εντός της ζώνης σχηματίζονται ορθογώνια διάχωρα με ζωικά ή φυτικά θέματα, όπως το δελφίни στη βόρεια πλευρά και ο θάμνος στη νότια. Στις δύο γωνίες στα δυτικά, ορθογώνια διάχωρα εσωκλείουν κόμβους.

50 • Early Christian church with mosaic floor. Plan

Ακολουθούν δύο ζώνες μικρότερου πλάτους, μία με αλυσιδωτό ελισσόμενο πλέγμα και μία με μαύρα και λευκά τετράγωνα εναλλάξ τοποθετημένα. Μία μικρή σε έκταση ζώνη σώζεται αποσπασματικά στη Β.Δ. γωνία του κτηρίου και σχηματίζεται από φυτικά κοσμήματα με βλαστούς και καρδιάσχημα κισσόφυλλα.

Κάτω από το αναφερόμενο ψηφιδωτό δάπεδο έχει αποκαλυφθεί πρωϊμότερο δάπεδο με ψηφιδωτή διακόσμηση από τεμνόμενους κύκλους, που σχηματίζουν τετράφυλλα και σώζεται στον πυθμένα των τάφων 1, 2 και 3. Μάλιστα εντός του τάφου 3 υπάρχει επιγραφή σε τρεις στίχους, που περιβάλλεται από ρέουσα σπείρα σε ελλειψοειδή διάταξη. Η επιγραφή μας πληροφορεί για μια συλλογική χορηγία -ΕΚΕ[Ν]ΤΗΣΑΜ(Ε)Ν- που έγινε [ΥΠ]ΕΡ ΕΥΧΗΣ.

Στο κέντρο της δυτικής πλευράς του αποκαλυφθέντος δαπέδου, σώζεται η μεγαλύτερη κτητορική επιγραφή σε πέντε στίχους, που δυστυχώς δε διατηρείται ακέραια διότι τμήμα της έχει καταστραφεί από την κατασκευή νεότερου χρονολογικά τάφου.

Σύμφωνα με την επιγραφή, ο κτήτορας και αναγνώστης στην εκκλησιαστική ιεραρχία, συγκλονισμένος από τον πρόωπο θάνατο του νεαρού γιού του Αζαρία, που ήταν επίσης αναγνώστης, διακόσμησε με ένα λαμπρό ψηφιδωτό δάπεδο τη βασιλική της Θεοτόκου Μαρίας, για τη σωτηρία του ίδιου και της οικογένειάς του και για την ανάπαυση της ψυχής του παιδιού του. Δεν είμαστε σε θέση στην παρούσα φάση της έρευνας, να πούμε αν βρισκόμαστε σε κάποιο κλίτος της βασιλικής, την οποία επικαλείται ο αφιερωτής του ψηφιδωτού στον πέμπτο στίχο της επιγραφής ή αν πρόκειται για ένα πρόσκτισμα κοιμητηριακού χαρακτήρα, μεταγενέστερη ίσως προσθήκη στο αρχικό συγκρότημα της βασιλικής.

Η πιο σημαντική όμως και εξαιρετικής σπουδαιότητας πληροφορία, που μας παρέχει η επιγραφή για την πόλη της Λιβαδειάς, πέρα από τις θεολογικές θέσεις για την επίκληση της Παναγίας, είναι ότι η βασιλική, που υπήρχε στον χώρο, ήταν αφιερωμένη στη Θεοτόκο Μαρία, που μέχρι τις μέρες μας, είναι η πολιούχος και προστάτιδα της πόλης.

[.....] ΔΑΝΑΓΝΨ ΥΠΕΡ ΕΥΧΗΣ Κ ΕΩ
[ΤΗΡΙΑΣ ΕΑΥΤΟ] (Υ) ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΑΥΤΟΥ
Κ ΥΠΕΡ ΔΑΠΑΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΜΟΥ ΑΖΑΡΙΑ
ΔΑΝΑΓΝΨ ΕΚΔΑΙΕΡΓΗΣΑ ΤΗΝ ΚΕΝΤΗΣΙΝ
ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΑΡΙΑΣ

Ο κοιμητηριακός χαρακτήρας του χώρου διατηρήθηκε και μετά την καταστροφή του οικοδομήματος, που ήταν αφιερωμένο στη μνήμη του Αζαρία, όπως αποδεικνύει η παρουσία των τάφων, που διατάσσονται σε όλη την έκταση του ανασκαμμένου χώρου. Παράδοση που φαίνεται να συνεχίζεται για πολλά χρόνια, καθώς ο κεραμοσκεπής τάφος 8, που περιείχε γυναικεία ταφή, βρέθηκε μέσα στην καταστρεμμένη βόρεια τοιχοποιία.

Η αποκάλυψη του παλαιοχριστιανικού ναού στην οδό Σπυροπούλου, τεκμηριώνει την κατοίκηση στη Λιβαδειά στην παλαιοχριστιανική εποχή. Τα πενιχρά αρχαιολογικά λείψανα, που κατά καιρούς έχουν έρθει στο φως, στο πλαίσιο των σωστικών ανασκαφών, που πραγματοποιούν οι Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού στην πόλη και δεν είναι σήμερα ορατά, μαρτυρούν την ύπαρξη της παλαιοχριστιανικής πόλης στην ίδια ακριβώς θέση με τη σημερινή. Η "βασιλική της Θεοτόκου Μαρίας", έχει κτιστεί στην καρδιά του παλαιοχριστιανικού οικισμού, στον χώρο που λειτουργούσε η αρχαία αγορά και βρίσκεται το κέντρο της σύγχρονης πόλης.

1. Αρχαιολογικός χώρος
Archeological Site
2. Ιερός Ναός Αγ. Νικολάου
Church of St. Nicholas
3. Κεντρική πλατεία
Central square
4. Δικαστικό Μέγαρο
Courthouse
5. Μητροπολιτικός Ναός
The Cathedral
6. Πηγές Κρύας
Springs of Krya

Ενώτιο (σκουλαρίκι)
από τη γυναικεία ταφή T8
Earring found in the female
burial of tomb 8 (T8)

Λίθινο σφονδύλι
με εγχαράξεις
Stone spindle with
engraved decoration

Χάλκινο μεταλλικό
περίαπτο (κόσμημα)
Bronze pendant

Early Christian church with mosaic floor

At the archeological site on Spyropoulou Street, in the city of Livadeia during works for the improvement of the city's water supply system, there came to light architectural remains of a building, dated to early Christian times (4th – 6th c. AD) and nine tombs, which contained burials and removals of bones with very few funeral gifts.

The rescue excavation was carried out by the 23rd Ephorate of Byzantine Antiquities. The Ephorate of Antiquities of Boeotia implemented the study for the presentation of the excavation area, in collaboration with the Municipality of Livadeia as set out in the Operational Programme of the Central Greece Region «Central Greece 2014-2020».

The building that was discovered, is partially preserved and at least three main building phases survive. It has an East-West orientation and it appears to continue eastwards underneath the present city's urban grid. The building's central area is embellished with a mosaic floor while clay floor tiles have been located on the two side areas.

The mosaic floor of the central area, of exquisite art, is embellished mostly with geometric patterns, typical specimen of the mosaic technique of the end of the 5th century and the beginnings of the 6th century, which can be found in basilicas in Greece and in early Christian basilicas in Boeotia such as in the villages of Distomo and Antikyra.

The central pattern of the mosaic floor is formed by intertwined octagons. A wide band follows with double strand guilloche which enclosed animal or plant motifs, as a dolphin and a bush. There follow two bands of less width, one with a chain- like winding motif, and another of alternating black and white squares. A fourth zone with stems of vine and heart-shaped ivy leaves partly survives on the building's North-West corner.

The dedication inscription of the donor placed at the centre of the mosaic floor's west side. The inscription tells us that the donor, funded the decoration of the floor of the basilica, dedicated to Virgin Mary, for the blessing of his family and for the soul of his son AZARIAS to rest in peace.

The mosaic artist, a competent craftsman in the long line of a flourishing art tradition by the area's mosaic artists, has depicted the mosaic's motifs almost in a painterly fashion, employing a colour palette dominated by white, grey, blue, light blue, dark red and ochre.

Underneath the building's existing floor, there is an earlier mosaic floor embellished with circles forming four-leaves preserved on the bottom of tombs 1, 2 and 3. Inside tomb 3 a three verse inscription survives surrounded by a flowing spiral in an elliptical arrangement. The inscription tells us of a collective contribution.

Γενικός Συντονισμός

Αλεξάνδρα Χαραμή, Διευθύντρια ΕΦΑ Βοιωτίας

Υπεύθυνη έργου

Ασημίνα Καρδάση, Προϊσταμένη Τμήματος Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων και Μουσείων

Προετοιμασία φακέλου έργου

Ευτυχία Κουρούνη, Αρχαιολόγος

Προσωπικό έργου

Αντώνης Πεξαράς, Αρχαιολόγος
Γαρυφαλλιά Γιαννακού, Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων
Μιχαήλ Κόκκινος, Εργατοτεχνίτης

Επίβλεψη έργου

Ασημίνα Καρδάση
Ιωάννα Μωραΐτου

Επιμέλεια φυλλαδίου

Ασημίνα Καρδάση

Κείμενα:

Αντώνης Πεξαράς, Ασημίνα Καρδάση

Φωτογραφίες:

Φωτογραφικό Αρχείο ΕΦΑ Βοιωτίας

Λογιστική υποστήριξη

Σταυρούλα Βαλμά

Συντήρηση αισθητική αποκατάσταση ψηφιδωτού

Ιωάννα Μωραΐτου, Παναγιώτα Βεργιώτη, Γεωργία Ψαρρού,
Συντηρήτριες Αρχαιοτήτων

Εργατοτεχνικό Προσωπικό

Ιωάννης Παναγιωτόπουλος
Σπυρίδων Ραχούτης

Αρχιτεκτονική αποτύπωση

Δέσποινα Φερτάκη, Τοπογράφος-Μηχανικός
Φίλιππος Γεροντάκης, Αρχιτέκτων- Μηχανικός
Μελέτης Κώτσαινας, Πολιτικός Μηχανικός
Κωνσταντίνος Τάτσης, Αρχιτέκτων - Μηχανικός
Αντώνης Χρυσάντζας, Εναέριες φωτογραφικές λήψεις

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Εφορεία Αρχαιοτήτων Βοιωτίας

Τμήμα Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων και Μουσείων

Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών, 322 00 Θήβα
Τ. 22620 23559 • Φ. 22620 81434 • E-mail: efavio@culture.gr

Το Υπόεργο 2 «Αρχαιολογικές εργασίες ανάδειξης των ψηφιδωτών παλαιοχριστιανικού ναού», υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ Ε.Π. Στερεά Ελλάδα 2014-2020

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης